

SFINȚENIE ȘI ÎMPUTERNICIRE ÎN ISAIA 6. O COMPARAȚIE ÎNTRE TRADIȚIILE TEXTUALE (ANALIZA IS. 6,5AB)

MICHAEL FIEGER

*Theologische Hochschule Chur, Elveția
m.fieger@bluwin.ch*

ADRIAN MURARU

*Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași
muraru_a@yahoo.com*

Zusammenfassung: An Jesaja 6,5ab können verschiedene interessante Feststellungen gemacht werden. Um den Inhalt eines Textes prinzipiell zu verstehen, sind eigene Übersetzungen von verschiedenen Texttraditionen nötig. Die Quelltexte sind dabei primär zu behandeln. Die Texttraditionen helfen allenfalls im Verständnis, können aber auch theologische Streitigkeiten beinhalten und/oder verursachen.

Das Judentum ist höchst bedeutsam für das Verständnis der Texte. Die Vorstellungen von rein und unrein sind aufgrund der Funde in Qumran neu in die christliche Wirklichkeit zu stellen. Jesaja ist sich seiner Würde und Verantwortung als berufener Prophet bewusst, der Mensch ist prinzipiell gut, seine Werke können aber unrein sein.

Schlüsselwörter: Hieronymus, Origenes, Hexapla, Vulgata, Septuaginta, Masora, Qumran, Übersetzung, Judentum, rein und unrein

Textul de față* își propune să discute dificultățile de traducere, care indică orizonturi spirituale, teologice, culturale diferite, ale unui fragment din Isaia 6. În speță, se are în vedere o secvență din Proto-Isaia, în care profetul este dezvăluit în vocația sa: ca proroc al Celui Uns, Isaia se dovedește a fi împuternicit să descopere cele viitoare. Legitimitatea sa, ca profet, este miză a pasajului.

În tradiția biblică românească, fragmentul pe care îl avem în atenție este tradus în mod diferit. Pentru Milescu Spătarul, Is. 6,5ab are următoarea înfățișare: „Și dзіș: «O, săracul eu, căci m-am umilit, căci om fiind și necurate buze avînd, ...»”. Desigur, conform bibliografiei curente, care pleacă de la o mărturie a Ms. 45, Milescu utilizează ca text principal, în acțiunea de traducere, ediția Frankfurt a

* Adresez pe această cale mulțumiri colegului Stefan Bolli, care m-a ajutat să înfățișez publicului românesc, în străie potrivite, ideile expuse cu prilejul Simpozionului MLD din mai-iunie 2013.

Septuagintei (1597), așadar traduce un text grecesc. Situația este diferită în cazul lui Cornilescu, mai aproape de zilele noastre. Acesta ne oferă, pentru același pasaj (Is. 6,5ab), următoarea traducere: „Atunci am zis: «Vai de mine! Sînt pierdut, căci sînt un om cu buze necurate, ...»”. După propria mărturie, Cornilescu urmează textul ebraic, masoretic, în cazul cărților veterotestamentare, fiind evidentă consultarea unor ediții moderne care traduc același text masoretic (Louis Segond, de exemplu). Negreșit, același pasaj protoisaic poate fi tradus, urmând un alt text de bază (Qumran), în următorul fel: „Și eu spun: «Vai de mine, căci am fost distrus, căci bărbat buze necurate (buză necurată) eu, ...»” (trad. Michael Fieger). Pentru a înțelege însă această din urmă traducere, ar merita discutate diferențele dintre varianta qumranică a Is. 6,5ab (cca 200 a. Chr.) și cea masoretică (secolul al XI-lea p. Chr.). Și diferențele nu țin doar de vocalizare: nu mai puțin de cinci diferențe majore apar după compararea textelor.

Isa 6,5ab [*Qumran*]:

ואמד אילי כי נדמיתי כיא איש טמה שפתים אנוכי

[*Textul Masoretic*]:

ואמר אִילִי כִי־נִדְמִיתִי כִי־אִישׁ טִמְא־שִׁפְתַיִם אָנֹכִי

Am amintit, așadar, trei traduceri românești ale textului protoisaic, dependente de texte de bază diverse, care se constituie într-o tradiție biblică. Într-un fel, cele trei traduceri reflectă o altă tradiție, cea a „textelor sursă”, ebraic, grecesc și latin. Pentru noi, la început de secol al XXI-lea, totul începe cu cea mai veche mărturie, cea a textului de la Qumran tocmai discutat mai sus. Traducerile succesive în greacă ale originalului ebraic oferă diferențe semnificative. Astfel, Septuaginta are secvența *καὶ εἶπα ὡ τάλαις ἐγὼ ὅτι κατανένυγμαί ὅτι ἄνθρωπος ὢν καὶ ἀκάθαρτα χεῖλη ἐχων* (ceea ce poate fi tradus „Și eu am spus: «O, eu mizerabilul, căci eu sunt străpuns, căci om fiind și necurate buze avînd...»” - trad. Michael Fieger), în vreme ce Symmachos propune *Οἶμοι ὅτι ἐσιώπησα, ἀνὴρ γὰρ ἀκάθαρτος χεῖλεσιν ἐγὼ ...* (ceea ce s-ar traduce „Vai de mine, căci eu am tăcut bărbat, căci necurat la buze eu” – trad. Michael Fieger). Dacă acredităm lectura lui Theodoret de Cyr (*Commentaria in Isaiam*, 3,98), vom spune că celelalte două versiuni gecești ale Is. 6,5ab erau proxime traducerii lui Symmachos.

Nici versiunea septuagintală, de prestigiu pentru creștini, nu s-a înfățișat monolitic, ci a cunoscut variații: pe lângă inevitabilele diferențe produse de copierea manuală a cărților biblice, recenzii succesive (Origen, Lucian) au marcat textul biblic. Acest efort filologic a culminat cu realizarea Hexaplei, o ediție pe coloane a Bibliei grecești, care pune la un loc textul ebraic (scris cu litere ebraice, respectiv grecești) și versiunile grecești: Aquila, Symmachos, Septuaginta, Theodotion.

ΣΥΜΜΑΧΟΣ.	HESAIAS CAPUT VI. Ο΄.	ΘΕΟΔΩΤΙΩΝ.
1. Εἶδον τὸν Κύριον καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ. Καὶ τὰ πρὸς ποδῶν αὐτοῦ ἐπλή-	1. Εἶδον τὸν Κύριον καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ. Καὶ πλήρης ὁ οἶκος τῆς δόξης	1. Καὶ τὰ πρὸς ποδῶν αὐτοῦ ἐπλή-
5. Οἴμοι ὅτι ἐσιώπησα, ἀνὴρ γὰρ ἀκάθαρτος χεῖλεσιν ἐγώ, καὶ ἐν μέσῳ λαοῦ ἀκαθάρτου χεῖλεσιν ἐγὼ οἴκω.	5. Ἡ τάλας ἐγὼ ὅτι κατανέυγμαί, ὅτι ἄνθρωπος ὢν, καὶ ἀκάθαρτα χεῖλη ἔχων, ἐν μέσῳ λαοῦ ἀκάθαρτα χεῖλη ἔχοντος, ἐγὼ οἴκω.	5. Καὶ ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ ἄνθραξ.
6. (Καὶ ἐπετάσθη πρὸς με εἰς τῶν Σεραφείμ.) Καὶ ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ ἄνθραξ. Ἐν λαβίῃ, ὃν ἔλαβεν ἀπὸ τοῦ θυσιαστηρίου.	6. Καὶ ἀπιστάλη πρὸς με ἐν τῶν Σεραφείμ. Καὶ ἐν τῇ χειρὶ εἶχεν ἄνθρακα Ἐν τῇ λαβίῃ ἔλαβεν ἀπὸ τοῦ θυσιαστηρίου.	6. (Καὶ ἐπετάσθη πρὸς με ἐν τῶν Σεραφείμ.) Καὶ ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ ἄνθραξ. Ἐν λαβίῃ, ὃν ἔλαβεν ἀπὸ τοῦ θυσιαστηρίου.
7. Καὶ ἔλαβον τὸν σάτυρον μου.	7. Καὶ ἔλαβον τὸν σάτυρον μου.	7. (Καὶ ἔλαβον τὸν σάτυρον μου.)
SYMMACHUS.	LXX INTERPRETES.	THEODOTIO.
1. Vidi Dominum sedentem super thronum excelsum. Et ea quae ad pedes eius reple-	1. Vidi Dominum sedentem super thronum excelsum. Et plena domus gloria eius.	1. Et ea quae ad pedes eius reple-

Pentru lumea care se exprimă în latină, o altă tradiție s-a constituit, pornind de la Vetus Latina, de la Afra, și culminând cu Vulgata ieronimică. Pentru eruditul latin, care și-a asumat „Hebraica veritas”, talmăcirea dată pasajului Is. 6,5ab a fost: „et dixi vae mihi quia tacui quia vir pollutus labiis ego sum” („Și eu am spus: «Vai de mine, căci eu am tăcut, căci bărbat necurat la buze eu sunt» – trad. Michael Fieger).

Și abia la șase secole după traducerea ieronimică avem disponibil textul masoretic, un text care „explicitază” conținutul consonantic al Bibliei ebraice prin vocalizare. Așadar, șirul mărturiilor textuale se încheie puțin după anul 1000 p. Chr. Textul masoretic, discutat prin comparație în prima parte a articolului, este: **וַאֲנִי אָכַזְתִּי וְאֵינִי מְבֹרָךְ** („Și eu spun: «Vai de mine, căci am fost distrus, căci bărbat cu buze necurate eu, ...»” – trad. Michael Fieger).

Aceste tradiții textuale, aceste variante, ne pun în situația de a interoga semnificația pasajului biblic discutat. Diferențele constatate sunt numeroase și ele produc lecturi diferite în tradițiile biblice „vulgare”. Mai întâi, surprinde utilizarea unor verbe diferite ca sens pentru traducerea primului verb din locuția profetului: „a străpunge”, „a tăcea”, „a distruge”, „a se umili”. Apoi, tradițiile textuale oscilează în a indica „omul” sau „bărbatul” în aceeași secvență, ceea ce oferă diferențe de sens pasajului. Corelat acestui substantiv se află și adjectivul „necurat/-e”, în versiunile Symmachos, Vulgata, precum și în cea a textului masoretic, în vreme ce în alte versiuni (Qumran, Septuaginta) adjectivul este relaționat cu substantivul „buză”. În fine, merită observat că Symmachos evită introducerea, indicând direct locuția profetului.

Aceste dificultăți avertizează asupra mai multor pericole. Studiul biblic realizat în lipsa controlului asupra diferitelor tradiții textuale este potențial periculos prin neînțelegerile pe care le poate genera. Apoi, discriminarea trebuie făcută între diferite tipuri de texte, studiul științific privilegiind textele de bază (Quellentexte). În fine, discernământul trebuie de fiecare dată utilizat: tradițiile textuale pot uni sau dezbinda.

Revenind la textul discutat în acest articol, polimorfia variantelor pune problema unui principiu ordonator. Se poate afirma preeminența (cronologică) a tradiției ebraice a Is. 6,5ab, după cum prioritatea (teologic-creștină) poate fi acordată variantei septuagintale sau celei a Vulgatei (ambele au creat impresionante corpusuri explicative, aplicate *avestor* variante biblice). Dificultățile relevate mai sus pot fi astfel subsumate unor universuri de discurs, care ordonează materia și oferă astfel posibilitatea unor răspunsuri.

Bibliografie

A. Izvoare¹

Biblia Hebraica Stuttgartensia (BHS): Schenker, Adrian. Stuttgart, ⁵1997.

Biblia Sacra Iuxta Vulgatam Versionem: Weber, Robert; Gryson, Roger. Stuttgart, ⁵2007.

Biblia sau Sfânta Scriptură: Cornilescu, Dumitru. București, 1921.

Hexaplorum Origenis în *Patrologia Graeca*: Migne, Jacques-Paul, 1857 (volum 16B).

Manuscrisul românesc nr. 45 [c. 1683-1686]. Biblioteca Filialei Cluj a Academiei Române, fondul Blaj. Conține traducerea integrală a *Vechiului Testament*, efectuată de Nicolae Milescu și revizuită de un anonim moldovean (probabil Dosoftei) în a doua jumătate a secolului al XVII-lea.

Septuaginta: Rahlfs, Alfred; Hanhart, Robert. Stuttgart, ^{Ediție altera}, 2006.

Septuaginta Deutsch: Kraus, Wolfgang; Karrer, Martin. Stuttgart, 2009.

Septuaginta Frankfurt, 1597.

The Biblical Qumran Scrolls: Ulrich, Eugene. Leiden/Boston, 2010.

¹ Traducerile din Vulgata și din BHS sunt realizate de Michael FIEGER.